

і куди саме заверне сюжетна лінія, адже вона залежить од того, як поведе себе той чи той персонаж). Тому мова радше про традиції Марселя Пруста чи Германа Гессе, чи Скотта Фіцджеральда. Подібно до творів цих письменників романи Джеймса — це ще й романи виховання мислення — мислення не як перебігу думок, а як мистецтва доводити думку до логічного завершення — відкриття смислів. А такі відкриття — це завжди радість, бо смисл, хай би яким трагічним він був, за визначенням не може бути понурим, як не може бути понурою істина.

Я глибоко вдячний видавництву «Темпора» за виявлену мені честь перекладати твори Генрі Джеймса — письменника-мислителя, письменника-віртуоза, письменника-психолога, як вдячний і всім тим, хто доклав усіх зусиль для здійснення цього проекту. Моя особна уклінна подяка нашим мужнім воїнам, завдяки яким твори Джеймса лишень і змогли з'явитися у вільній і незалежній Україні.

Розділ перший

У житті не часто трапляються часини, за певних обстав приємніші, ніж та, що відома як церемонія вечірнього чаювання. Є обстави, за яких сама атмосфера такого чаювання — байдуже, берете ви участь у ньому чи ні, бо, звісно, дехто ніколи до нього не долучається, — напрочуд утішлива. Ті, про кого йдеться на початку оповіді цієї нехитрої історії, були чудовим взірцем такого безневинного проведення часу. Всі знадоби для невеличкого бенкету винесли на галявинку перед старовинним англійським будиночком, а прегарний літній день, я сказав би, був у розповні. Частина дня вже проминула, але більшість ще лишалася й саме вона була сповнена рідкісною красою. До смерку було ще далеко, але потік літнього світла вже слабшав, повітря розімлівало, а на гладесенький густий моріжок лягали

довгі тіні. Утім, довшали вони повільно, і все довкруг дихало прийдешнім супокоем, який, либонь, і є джерелом насолоди від споглядання такої картини о такій годині. При певній нагоді, час від п'ятої до восьмої — це маленька вічність, а при такій нагоді, як оця, він міг бути лише вічністю втіхи. Ті, кого ця втіха торкалася, сприймали її доволі стримано — вони не належали до статі, що, як вважають, залюблена в згадану церемонію. На стриженім моріжку стелилися прямі й кутасті тіні. Це були тіні старого, що сидів у глибокім плетенім кріслі біля низенького столика, опорядженого для чаю, та двох молодших чоловіків, що походжали перед ним, ведучи безладну бесіду. У руці старий тримав філіжанку; то була незвично велика філіжанка, що відрізнялася від решти візерунком і яскравим обарвленням. Сидів він обличчям до будинку й обережно посьорбував, подовгу затримуючи філіжанку біля підборіддя. Його компаньйони або вже допили свій чай, або були байдужими до такого привілею; вони палили цигарки й продовжували свої походеньки. Один із них, минаючи старого, час од часу уважно поглядав на нього, а той не помічав позирків, споглядаючи темно-червоний фасад свого будинку. Будинок, що звищувався над моріжком, звісно, вартував такого споглядання і був найбільш характерним об'єктом на тій питомо англійській картинці, що я намагався змалювати.

Будинок стояв на невисокім пагорбі над річкою — цією річкою була Темза — приблизно за сорок миль від Лондона. Довгий гостроверхий фасад з червоної цегли, що на нім живописно позначилися час і погодні умови, які, втім, лише покращили його і облагородили, доповнював моріжок плющем, що в'юнився по стінах, гурмою димарів, вікнами, запнутими виткими ліанами. Цей будинок мав свою назву і свою історію; старий джентльмен, що посьорбував чайок, радо розповів би вам про все це: як цей будинок було споруджено за правління Едварда Шостого, як у нім зупинялася на поночівлю велика Єлизавета (даруючи спочинок своїй августійшій особі на величезнім, розкішнім і жахливо неоковирнім ліжку, що й досі складає головну достоїнність цих спальних покоїв), як

його добряче таки пошарпали й пошкодили в часи Кромвелівських воєн, а затим відремонтували й істотно прибудували за Реставрації; і насамкінець — як, вже перебудований та змінений у вісімнадцятому столітті, він перейшов у турботливі руки практичного американського банкіра, котрий придбав його головно через те, що, зважаючи на обставини (заскладні, аби наразі їх викладати), будинок віддавали дуже дешево, — придбав, ганячи його неоковирність, старомодність і незатишність, — і котрий тепер, наприкінці другого десятиліття, усвідомив справжню естетичну привабу будинку: знав усі його закутки і міг розповісти, з якого боку він виглядає ліпше і в яку часину дня можна належно оцінити тіні від його численних виступів — тіні, що м'яко стелилися на теплу стемнілу цеглу стін. Крім того, як я вже казав, він міг перелічити найбільш успішливих власників і жильців — а імена декотрих були такі знайомими й славетними — і при цьому мимохідь запевнити, що й нинішня історія цього будинку не менш гідна. Фасад будинку, що дивився на ту частину моріжку, про яку мова, не мав входу — парадний вхід був зовсім з іншого боку. А тут панував сімейний затишок, і розлогий килим трави, що вкривав плавку верхівку пагорба, був чудовим доповненням вишуканого інтер'єру. Величаві дуби й буки розливали затінь не менш густу, ніж оксамитові гардини, а моріжок був умебльований ніби кімната — кріслами з м'якими подушками і килимками насичених кольорів, і просто на траві — книжки й газети. Річка була віддалік; там, біля її берега, моріжок спадав і, власне кажучи, уривався. Але й прохід униз до води був не менш мальовничим.

Старий джентльмен, що сидів за чайним столиком, приїхав з Америки тридцять років тому і, звісно, разом з гурою поклажі привіз свою американську подобу; і то не лише привіз, а й щонайкраще зберіг — так, що за потреби міг простісінько собі повернути її своїй рідній країні. Хоча зрозуміло, що нині він навряд чи зважився б на переїзд, — його мандрівки скінчилися, і його відпочинок передував тепер спочинку вічному. Його вузьке чисто виголене обличчя з домірними рисами промінилося спокійною проникливістю.

Вочевидь почуття на цім обличчі відбивалися мало; тим-то виразнішою була ота його спокійна проникливість. Схоже, що в житті старий був успішним, але схоже було й на те, що його успішність не була надто великою чи такою, що їй можна було позаздрити, і що багато в чому вона була такою ж безпечною для інших, як і невдача. Він, звісно, добре знав людей; але в тій кволій посмішці, що заграла на його сухорлявих широких щоках і осяяла на мить його підсмішкуваті очі, коли він повільно й обережно поставив нарешті свою філіжанку на стіл, на мить прозирнуло чи не сільське простацтво. Він був акуратно вдягнений в охайно вичищений чорний стрій; однак на колінах у нього лежала складена платина, а ноги йому були взуті в товсті розшиті капці. На траві біля його крісла лежав красень-пес коллі, що поглядав на обличчя свого господаря мало не з такою ж ніжністю, з якою господар споглядав усе ще величну подобу будинку; а докруг інших джентльменів метушився, повискуючи, маленький кошлатий тер'єр.

Обличчя одного з них — чоловіка літ десь на тридцять п'ять, з доброю статурою — було таке ж англійське, що й обличчя старого джентльмена, якого я допіру змалював, проте вигідно одмінялося: виразно красиве, свіже й рум'яне, відверте й відкрите, з твердими правильними рисами, живими сірими очима, підкреслене густою каштановою борідкою. Виглядав той чоловік цілком успішливою, блискучою й винятковою людиною зі щасною вдачею, збагаченою високою цивілізованістю; такому мимохіть позаздрив би кожен. Узутий він був у чоботи зі шпорами, наче щойно спішився після довгої прогулянки верхи; на голові мав білого, на вигляд завеликого для нього, капелюха. Руки тримав за спиною, і в одній з них — у великому, білому, виразистому кулаці — затис пару умазаних лайкових рукавичок.

Його співрозмовець, що міряв кроками лужок поряд, був людиною зовсім іншого складу — він хоч і міг би, певне, серйозно зацікавити, проте, на відміну від свого товариша, не викликав би у вас бажання сливе без вагань опинитися на його місці. Довготелесий, худий, гандрабатий, він мав некра-

сиве, хворобливе, розумне, приємне обличчя, доповнене не вельми охайними вусами й бакенбардами, які йому вочевидь не пасували. Виглядав він розумним і хворим — поєднання, звісно, не надто вдале. А зодягнутий був у цинамонову оксамитову куртку, руки тримав у кишенях, і, як видно, такою була його давня звичка. Хо́да його була незграбною й хиткою; схоже, він тримався на ногах не надто твердо. Як я вже казав, щоразу проходячи повз старого в кріслі, він зупиняв на ньому погляд, і в цей момент, порівнявши їхні обличчя, можна було легко виснувати, що це батько й син. Батько піймав нарешті синів погляд і відповів на нього лагідною посмішкою.

— Зі мною усе гаразд, — мовив він.

— Вже допили чай? — запитав син.

— Так, і втішився.

— Налити ще?

Старий хвилю спокійно розважив:

— Нехай трохи зачекаю, мо', тоді.

В його вимові чути було виразний американський акцент.

— Не змерзли? — поцікавився син.

Старий повільно потер собі ноги.

— Та сам не знаю. Поки не відчуваю.

— То скажете, бо ж за вас ніхто того не відчує, — засміявшись, мовив молодший.

— Може й не відчує, та бодай співчує. Сподіваюся, хтось-то мені співчуває! Еге ж, лорде Ворбертоне, ви співчуваєте мені?

— О, так, вельми співчуваю, — негайно відгукнувся той, кого назвали лордом Ворбертоном. — Хоч, мушу сказати, виглядаєте ви напрочуд утішливим.

— Авжеж. Певне, так воно і є, багато в чім так і є, — старий опустил очі на зелену платину на колінах і розправив її. — По щирості, то я стільки років почувався тут утішливо, що, певне, звикнувся і перестав те розуміти.

— А в тім і дивнота втіхи, — мовив лорд Ворбертон. — Розуміємо її уповні лише тоді, коли нам стає невтішно.

— От і я кажу, що ми надміру вибагливі, — зауважив його товариш.

— А так, запевно, що ми вибагливі, — промурмотів лорд Ворбертон.

Усі троє на хвилю змовкли; ті двоє молодших зупинились в очікуванні, дивлячись на старого, і той, врешті-решт, попросив ще чаю.

— Видно вам таки заважає та платина, — сказав лорд Ворбертон, поки його співрозмовець підливав чаю у філіжанку старого.

— Ні-ні, вона йому потрібна! — гукнув джентльмен в оксамитовій куртці. — Не навіюйте йому таких думок.

— Це платина моєї дружини, — пояснив старий.

— О, та якщо це такі милі сентименти... — лорд Ворбертон підвів руку на знак вибачення.

— Мо', доведеться повернути її дружині, як приїде, — вів своєї старий.

— Будь ласка, не робіть такого. Ви залишите її собі, щоб кутати ваші бідні старі ноги.

— Вже ж не наговорюй на мої ноги, — мовив старий. — Вони не згірші за твої.

— О, на мої можете наговорювати скільки хочете, — відповів син, подаючи йому філіжанку з чаєм.

— Авжеж. Ми два кривеньких качури. Не думаю, що є велика різниця.

— Красно дякую, що назвали мене качуром. Як чай?

— Нехай, надто гарячий.

— То в тім же його смак.

— І смак неабиякий, — тихо і вдячливо мовив старий. — Він таки добрий доглядальник, лорде Ворбертоне.

— Хіба такий зграбний? — запитав його світлість.

— А такий зграбний... хоч і сам недужий. Дуже добрий доглядач... як на хворого доглядача. Я кажу на нього «хворий доглядач», бо він і сам хворіє.

— Та годі вам, тату! — гукнув той некрасивий молодик.

— Авжеж, так і є. Хотів би я, аби було не так. Але ти цьому вже, либонь, і не зарадиш.

— Я міг би спробувати — чудова думка, — мовив син.

— А ви, лорде Ворбертон, хворіли коли-будь? — спитав старий.

Лорд Ворбертон хвилю розважив.

— Так, сер, одного разу в Перській затоці.

— Він підсміюється над вами, тату, — мовив син. — Це такий жарт.

— Авжеж, схоже, що жартів тепер таки багатенько, — тихо відповів батько. — Хай там як, але по вашому вигляду, лорде Ворбертоне, не скажеш, що ви коли-будь хворіли.

— Він хворий на життя; так він мені щойно говорив; і страх як тим стурбований, — сказав приятель лорда Ворбертона.

— Це правда, сер? — серйозно запитав старий.

— Коли й так, ваш син однаково мене не розрадить. Співрозмовець з нього нікудишній... Скінчений цинік. Схоже, що взагалі ні в що не вірить.

— А це ще один жарт, — мовив той, кого звинуватили в цинізмі.

— А все через те, що здоров'я має нікудишне, — пояснив його батько лорду Ворбертону. — І то впливає на його розум, і на те, в яких фарбах усе бачить; йому, певне, здається, що й шансу не мав ніколи. Втім, все це в нього здебільшого, так би мовити, в теорії; а щоб на настрої впливало, то такого не видно. Вже ж і не згадаю, чи бачив його коли невеселим... от як зараз — бачте? — посміхається. Та й мене часто звеселяє.

Молодик, котрого так схарактеризували, поглянув на лорда Ворбертона і засміявся.

— Це блискучий панегірик чи звинувачення у легкодухості? Чи може ви хочте, тату, аби я утілив ті свої теорії?

— Їй-право, варто було би поглянути на ту чудасію! — вигукнув лорд Ворбертон.

— Сподіваюся, тебе такий тон ще поки не поглинув, — мовив старий.

— Ворбертонів тон ще гірший, ніж мій; він удає, що йому нудно. А мені ніколи не нудно, я вважаю, що життя надзвичайно цікаве.